

Рэктар з сусветным імем і вялікім сэрцам

Годна пражыць свёе жыццё і атрымаць прызнанне на ўсіх узроўнях, бачыць у вачах сваіх калег павагу, а не зайздасць — ці гэта не падзяка за адданае беларускай навуцы, роднаму городу і ўніверсітэту жыццё? 4 чэрвеня ў музеі Францыска Скарыны Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта адбылося ўшанаванне доктара фізіка-матэматычных навук, члена-карэспандэнта Нацыянальнай Акадэміі навук Рэспублікі Беларусь; прафесара, ганаровага рэктара ўніверсітэта Леаніда Аляксандравіча Шамяткова. Ды і нагода для гэтага сур'ёзная - 75-гадовы юбілей вучонага.

Усё жыццё Леаніда Аляксандравіча Шамяткова звязана з Гомелем, Юнаком скончыў школу № 28, праз пяць гадоў - з чырвоным дыпламам Гомельскі педагагічны Інстытут імя В. П. Чкалава. У гэтым жа годзе паступіў у аспірантуру да акадэміка Чуніхіна.

ТРАМПЛІН ДЛЯ БЕЛАРУСКАЙ НАВУКІ

Тэматыка навуковых даследаванняў Леаніда Шамяткова звязана пераважна з тэорыяй канчатковых груп. Для разумення простага чытача дасціпна ў газетным артыкуле расказаць складана. Тэорыя груп уяўляе сабой матэматычны апарат для вывучэння законаў сіметрыі фізічных і матэматычных аб'ектаў адвольнай прыроды. Сярод груп сіметрыі вылучаюцца па сваёй важнасці вырашальныя групы, якім адпавядаюць алгебраічныя ўраўненні, якія рашаюцца ў радыкалах. У 1947 годзе леныградскі матэматык, член-карэспандэнт АН СССР Дзмітрый Фадзееў усталяваў прынцыповую магчымасць апісання канчатковых недэсперсіўных вырашальных груп парадку pnq і паставіў задачу аб справядлівасці гэтага выніку ў адвольным выпадку. Гэтая задача была паспяхова вырашаная Леанідам Шамятковым,

Наступны вынік, які прынёс яму шырокую вядомасць, быў звязаны з праблемай існавання дадаткаў да нармальнага падгруп. Гэтая праблема мае вельмі даўнюю гісторыю, і першыя важныя вынікі тут быў атрыманы ў пачатку XX стагоддзя выхадцам з Магілёва Шурам, які ў хуткім часе папоўніў навуковыя рады Берлінскага ўніверсітэта. У 1952 годзе нямецкі матэматык У. Гашуц вырашыў праблему дадаткаў у камутатыўным выпадку, і толькі праз шэсць год нямецкі матэматык Г. Віландт у сваім дакладзе на Міжнародным матэматычным кангрэсе ў Эдынбургу звярнуў увагу на важнасць і цяжкасць праблемы дадаткаў у некамунікатывым выпадку. Рашэнне гэтай праблемы было атрымана Шамятковым, яго тэарэма ўвайшла ў манаграфічную літаратуру і шырока выкарыстоўваецца матэматыкамі розных краін свету. У гэты час вучоны працаваў у Інстытуце матэматыкі Акадэміі навук БССР. У 1973 годзе Леаніду Аляксандравічу было прысвоена званне прафесара.

ПАД СКАРЫНАЎСКІМ СОНЦАМ І МЕСЯЦАМ

З кіраўніцкімі справамі ва ўніверсітэце ўпершыню сутыкнуўся ў 1977 годзе, калі быў запрошаны на пасаду пра-рэктара па вучэбнай рабоце. Да гэтага часу ён працаваў (з 1969 года) ва ўніверсітэце на паўстаўкі, сумяшчаючы навуковую працу ў акадэмічнай лабараторыі з педагагічнай дзейнасцю. Запрашэнне рэктара ўніверсітэта Барыса Васільевіча Бокуця цалкам перайсці ва ўніверсітэт прыняў па дзвюх прычынах. Яму хацелася больш часу надаваць пошуку і выхаванню таленавітых вучняў. Да таго ж яму імпанавала выдатная асоба Барыса Васільевіча Бокуця. Ён стаў не толькі першым дарадцам рэктара, але і яго сябрам.

Леанід Шамяткоў, нягледзячы на міжнароднае прызнанне, прывабныя прапановы з вядучых навуковых цэнтраў свету адхіляў старанна, бо ўсе свае сілы накіраваў на ўдасканалванне работы Гомельскай алгебраічнай школы. З 1962 года шмат працы прароблена на гэтай ніве.

- Прызнанне для навукоўца ў галіне тэарэтычных навук не выражаецца ў колькасці надрукаваных прац, - расказвае прафесар. - Паказальным з'яўляецца той факт, што меркаванне вучоных нашай школы ўлічвае сусветнае навуковае таварыства: на міжнародных канферэнцыях мы выступаем з пленарнымі дакладамі, уваходзім у склад праграмных камітэтаў міжнародных канферэнцый (Кітай, Інданэзія, Расія, Украіна), рэдкалегій уплывовых міжнародных выданняў «Паўднёва-ўсходне-азіяцкі матэматычны часопіс», «Алгебра і дыскрэтная матэматыка», «Труды Інститута матэматыкі і механікі РАН» і іншыя.

Асаблівым гонарам універсітэта з'яўляецца Савет па абароне доктарскіх і кандыдацкіх дысертацый, якім кіруе Леанід Аляксандравіч. Савет быў створаны ў 1995 годзе, ён прымае да абароны дысертацыі па спецыяльнасці «матэматычная логіка, алгебра і тэорыя лікаў». За час існавання ў Савеце абаронена 10 доктарскіх і 68 кандыдацкіх дысертацый.

У 1999 годзе Леанід Аляксандравіч на пашыраным Савеце ўніверсітэта быў абраны рэктарам Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Францыска Скарыны.

ГОДНАЯ ЗМЕНА

Навука не мае геаграфічных межаў. Яна аб'ядноўвае навукоўцаў з розных краін і кантынентаў дзеля новых адкрыццяў. Так, у 2010 годзе выдатна абараніў дысертацыю кітайскі аспірант Ян Наньін на прысуджэнне навуковай ступені кандыдата фізіка-матэматычных навук па спецыяльнасці «Матэматычная логіка, алгебра і тэорыя лічбаў».

Леанід Аляксандравіч нават на такой адлегласці здолеў разгледзець у будучым аспіранце працавітага і мэтанакіраванага супрацоўніка, атрыманыя вынікі якога значна дапамаглі развіццю тэорыі канчатковых груп.

Уласныя навуковыя дасягненні не перашкаджалі рэктару займацца турботамі ўніверсітэта. За гэты час былі наладжаны трывалыя творчыя

сувязі з замежнымі навукоўцамі і ўніверсітэтамі Германіі, Вялікабрытаніі, Іспаніі, Італіі, Францыі, Кітая, Іарданіі.

Папярэднічалі гэтаму праекты, рэалізаваў якія Леанід Аляксандравіч на пасадзе рэктара. Першы з іх - арганізацыя падрыхтоўкі псіхалагаў з удзелам італьянскіх прафесараў. Дзякуючы ўкараненню праекта «Удасканаленне кіравання ўніверсітэтам», які быў прафінансаваны ў межах еўрапейскай праграмы, была створана ва ўніверсітэце інфармацыйная сістэма з доступам у Інтэрнэт, а таксама выкладчыкі ўніверсітэта атрымалі магчымасць прайсці стажыроўку ў Англіі, Францыі і Нямеччыне агульнай працягласцю 90 тыдняў. Аднак ганаровым для гомельскага ўніверсітэта па сённяшні дзень лічыцца функцыянаванне Франка-Беларускага інстытута кіравання. Сутнасць дадзенага праекту заключаецца ў тым, што лепшыя студэнты ўніверсітэта выконваюць два вучэбныя планы: вучэбны план Гомельскага ўніверсітэта і вучэбны план ўніверсітэта Клермон-Ферана (Францыя). Таксама пад час навучання студэнты праходзяць стажыроўку ў Францыі, слухаюць лекцыі французскіх прафесараў (на французскай мове) як у Гомелі, так і ў Клермон-Феране і па заканчэнні ўніверсітэта атрымліваюць два дыпламы: беларускі і французскі.

ВЫРАШЫЛІ ЗАСТАЦА

Студэнты ўніверсітэта маюць магчымасць не толькі паралельна навучацца ў замежных ВНУ, але пасля заканчэння і працаўладкавацца. У многіх з замежных навучальных устаноў сёння працуюць вучні Леаніда Аляксандравіча. У 2002 годзе кітаец Го Вэньбінь абараніў у Гомелі доктарскую дысертацыю і зараз узначальвае ўласную школу ва ўніверсітэце горада Сюйджоў (Кітай). У мінулым годзе Аль-Шаро Халяду, іарданскаму студэнту, які скончыў аспірантуру матэматычнага факультэта, прысвоілі навуковую ступень прафесара.

Аднак найбольш таленавітыя вучні прафесара вырашылі застацца працаваць у роднай *alma mater*. Сярод іх Міхаіл Селькін, Віктар Манахаў, Аляксандр Васільеў, Аляксандр Скіба.

Выдавецтва «Навука» (Масква) надрукавала манаграфію Шамяткова «Фармацыя алгебраічных сістэм», а таксама ў сааўтарстве са сваім вучнем і сённяшнім калегам Аляксандрам Скібам манаграфію «Фармацыі алгебраічных сістэм». У гэтых выданнях было сфармулявана больш за чатыры дзясяткі праблем, рашэннем якіх займаліся айчынныя і замежныя матэматыкі. Аляксандр Скіба адзначае, што для яго як навукоўца больш уплывовымі з'яўляюцца выступленні на невялікіх айчынных навуковых канферэнцыях, чым на замежных пленумах.

- Абмеркаванне навуковых поспехаў становіцца больш плённым, калі ў ім будзе ўдзельнічаць настаўнік і адначасова дарадчык у гэтых справах, бо за тэты час Леанід Аляксандравіч аказаў глыбокі ўплыў на станаўленне мяне як навукоўца. Заўсёды падтрымлівае ў новых даследаваннях і творчых пошуках, сваім прыкладам прафесар выхаваў працавітасць і прагу да новых ведаў.

ПРАВЕРАНАЯ ЧАСАМ ТЭХНАЛОГІЯ

Пошук новага «слова» ў навуцы - адна з прыярытэтных задач, якая пастаўлена перад Гомельскай алгебраічнай школай, але ж не галоўная. Вызначальнай для калектыву матэматычнага факультэта Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Францыска Скарыны з'яўляецца падрыхтоўка кадрў вышэйшай кваліфікацыі. Яны перададуць свае веды студэнтам, якія ў сваю чаргу стануць кваліфікаванымі тэхнолагамі, інжынерамі, праграмістамі.

Для падтрымкі адоранай моладзі кіраўніцтвам факультэта была арганізавана студэнцкая навуковая лабараторыя. Сёння ўмовы для работы створаны самыя спрыяльныя. У 2010 годзе студэнты выйгралі прэзідэнцкі грант, за сродкі якога лабараторыя была ўкамплектавана неабходнай тэхнікай. Пачынаючыя наву коўцы маюць магчымасць выкарыстоўваць апошнія тэхналогіі. Аднак на сваіх занятках член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэмі навук, заслужаны дзеяч навукі, доктар фізіка-матэматычных навук, прафесар Леанід Аляксандравіч Шамяткоў выкарыстоўвае толькі правераную часам тэхналогію - разважанне. А паказчыкам яе эфектыўнасці з'яўляюцца лічбы: сярод яго вучняў 33 кандыдаты фізіка-матэматычных навук, 12 прафесараў.

У 2002 годзе Леаніду Аляксандравічу Шамяткову было прысуджана званне Ганаровага грамадзяніна горада Гомеля. Але не толькі гэты год ён пражыў для роднага горада, кожны дзень са свайго жыцця прызнаны ва ўсім свеце навуковец пражыў для сваёй кафедры, свайго ўніверсітэта і канешне - для роднага маляўнічага горада над Сожам.

**Яніна ШАПВАЛ,
кіраўнік клуба маладых журналістаў «Жавяда».**

